

Przemysław Olszewski

Odpowiedzialność majątkowa małżonków w kontekście upadłości konsumenckiej

Streszczenie

Niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie problematyki odpowiedzialności majątkowej małżonków w sytuacji, gdy sąd ogłosi upadłość jednego z nich. Analizie zostanie poddana sytuacja małżonka upadłego dłużnika, jak również sytuacja materialno-prawna wierzyciela w kontekście dochodzenia wierzytelności od upadłego dłużnika będącego małżonkiem. Niniejsza praca pozwoli odpowiedzieć na pytania czy ochrona majątkowa małżonka upadłego dłużnika, w przypadku likwidacji majątku wspólnego małżonków, jest wystarczająca i czy interesy bytowe rodziny na gruncie obecnie obowiązującego prawa upadłościowego są dostatecznie chronione.

1. Wstęp

Życie na kredyt, pogłębiające się zadłużenie społeczeństw, które w konsekwencji prowadzi do niewypłacalności uczestników obrotu prawnego, jest zjawiskiem coraz bardziej powszechnym i niepokojącym.

W 2017 r. liczba kredytobiorców w Polsce wyniosła 15,2 mln osób. Spłacanych było 27,6 mln zobowiązań na łączną kwotę 584,2 mld złotych. Prawie połowa wszystkich zobowiązań stanowiły kredyty konsumpcyjne. Oznacza to, że statystycznie co druga osoba dorosła w kraju była zobligowana do spłaty przynajmniej jednego zobowiązania finansowego. Wskazać należy, że aż 8 % dłużników miało problemy z dokonywaniem regularnych spłat zaciągniętego kredytu i opóźniało się z ich dokonywaniem powyżej 90 dni¹. Liczba postępowań egzekucyjnych przeprowadzonych w 2016 r. wynosiła 4 667 700, zaś według stanu na dzień 31.12.2016 r., w toku było 5 489 400 postępowań egzekucyjnych². Dane te dobitnie świadczą o sytuacji finansowej Polaków i przekładają się bezpośrednio na liczbę postępowań egzekucyjnych w kraju.

---

¹Kredytowy portret Polaków 2017 – dane z BIK, Biuro Informacji Kredytowej, <https://media.bik.pl/informacje-prasowe/375916/kredytowy-portret-polakow-2017-dane-bik>. (dostęp 28.04.2020 r.)

²Główny Urząd Statystyczny, Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2017, s. 184.

Alternatywą dla tradycyjnego postępowania egzekucyjnego jest wprowadzona ustawą z dnia 5.12.2008 r. o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych³, a następnie znowelizowana ustawą z dnia 29.08.2014 r. o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze, ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych⁴, upadłość osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej, nazywana również upadłością konsumencką.

Od 31.12.2014 r., tj. od momentu wprowadzenia w życie nowelizacji upadłości konsumenckiej do końca 2018 r., z instytucji upadłości osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej skorzystało 18 651 osób. W samym 2017 r. ogłoszono 5 535 upadłości konsumenckich, zaś w roku 2018 – 6 570⁵. Warto zauważyć również, iż zadłużenie osób, które ogłosiły upadłość konsumencką w 2018 roku, wynosiło ponad 732 mln zł⁶. Liczba postępowań upadłościowych wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej wzrasta i wszystko wskazuje, że upadłość konsumencka będzie coraz częściej wybieranym przez dłużników sposobem na oddłużenie się z niemożliwych do spłaty zobowiązań finansowych.

Wzrost liczby postępowań dotyczących ogłoszenia upadłości przez osoby fizyczne nieprowadzące działalności gospodarczej wymusił na ustawodawcy przeprowadzenie kolejnej dużej nowelizacji ustawy – Prawo upadłościowe⁷, mającej na celu między innymi zmniejszenie obciążeń wydziałów gospodarczych sądów rejonowych sprawami o ogłoszenie upadłości, uproszczenie procedury ogłaszania upadłości oraz udoskonalenie modelu upadłości konsumenckiej. Dnia 6.09.2019 r. Prezydent RP podpisał ustawę z 30.08.2019 r. o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe oraz niektórych innych ustaw⁸. Nowelizacja weszła w życie z dniem 24.03.2020 r., z wyjątkiem art. 1 pkt. 34, 36-39, art. 2, art. 5 oraz art. 9 ust. 1, które weszły w życie 8.10.2019 r.; art. 4 pkt. 2, który wszedł w życie z dniem 1.01.2020 r.; art. 1 pkt. 4 i 35 a także art. 7, które wejdą w życie z dniem 1.12.2020 r.

---

³ Dz.U. Nr 234, poz. 1572.

⁴ Dz.U. poz. 1306

⁵ Centralny Ośrodek Informacji Gospodarczej, 2018 upadłość konsumencka, <https://www.coig.com.pl/2018-upadlosc-konsumencka-grudzien.php> (dostęp 28.04.2020 r.).

⁶ Ponad 6,5 tysiąca osób ogłosiło upadłość w 2018 roku, Biuro Informacji Kredytowej, <https://media.bik.pl/informacje-prasowe/417694/ponad-6-5-tysiaca-osob-oglosilo-upadlosc-w-2018-r>. (dostęp 28.04.2020 r.).

⁷ Obecnie tekst jedn. Dz.U. poz. 1228, dalej jako „PU”.

⁸ Dz.U. poz. 1802, dalej jako „nowelizacja z 30.08.2020 r.”.

2. Upadłość konsumencka – charakterystyka i opis ostatnich zmian

2.1. Zasada optymalizacji postępowania upadłościowego

Nowelizacja ustawy – Prawo upadłościowe z 30.08.2019 r. wprowadziła szereg zmian w upadłości osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej. W poprzednim stanie prawnym ustawodawca wyodrębniał sytuację prawną osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej od sytuacji prawnej przedsiębiorców. Nowelizacja doprowadziła do „ujednoczenia na gruncie prawa upadłościowego sytuacji prawnej osoby fizycznej prowadzącej działalność gospodarczą z osobą nieprowadzącą takiej działalności”⁹.

Wyrazem wprowadzonych zmian jest między innymi zmieniony art. 2 PU, który odnosi się bezpośrednio do zasady optymalizacji postępowania upadłościowego. Wykreślony został art. 2 § 1a PU, który odnosił się bezpośrednio do postępowania upadłościowego osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej. Przepis ten wskazywał, że postępowanie upadłościowe, prowadzone wobec osoby fizycznej niebędącej przedsiębiorcą, powinno być prowadzone tak, aby rzetelny dłużnik uzyskał możliwość oddłużenia¹⁰. Zabieg ten zrównał sytuację konsumenta z przedsiębiorcą na gruncie prawa upadłościowego. Zmieniony art. 2 § 2 PU stanowi, że postępowanie upadłościowe prowadzone wobec osoby fizycznej powinno prowadzić między innymi do umorzenia zobowiązań upadłego, niewykonanych w postępowaniu upadłościowym. Główny akcent postępowania upadłościowego skierowany jest jednak na zaspokojenie roszczeń wierzycieli. Fakt ten przejawia się między innymi w brzmieniu art. 2 § 1 PU, który stanowi, że „postępowanie uregulowane ustawą należy prowadzić tak, aby roszczenia wierzycieli mogły zostać zaspokojone w jak najwyższym stopniu”. Choć przytaczana regulacja odnosi się do upadłości przedsiębiorcy, w jej kontekście należy pamiętać o ujednoczeniu sytuacji przedsiębiorców z osobami nieprowadzącymi działalności gospodarczej. Cel postępowania upadłościowego został bowiem również ujednoczony, zaś aspekt różnicujący sytuację przedsiębiorcy od osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej, zniwelowany – również poprzez wykreślenie art. 2 § 1a PU.

2.2. Dwa „tryby” upadłości konsumenckiej

---

⁹ Biuro Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu, Ocena skutków regulacji projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 3480), Warszawa, 6.06.2019 r. <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=3480> (dostęp 28.04.2020 r.).

¹⁰ P. Zimmerman, *Prawo upadłościowe. Prawo restrukturyzacyjne. Komentarz*. Wyd. 6, Warszawa 2020 r. – do art. 2 PU, Legalis.

Nowelizacja z 30.08.2019 r. wprowadziła również zmiany do artykułu 491¹ PU. Zgodnie z art. 491¹ § 1 PU, przepisy tytułu V ustawy - Prawo upadłościowe stosuje się wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej. Warto jednak zauważyć, że art. 491¹ § 2 PU przewiduje, że w przypadku znacznego majątku dłużnika, znacznej liczby wierzycieli, jak również znacznego skomplikowania sprawy, postępowanie upadłościowe może być prowadzone na podstawie przepisów dotyczących upadłości przedsiębiorców. Przepis przewiduje zatem dwa tryby postępowania upadłościowego prowadzonego wobec osób fizycznych. Pierwszy tryb – uproszczony, prowadzony na podstawie przepisów tytułu V ustawy - Prawo upadłościowe oraz drugi – prowadzony w oparciu o przepisy części pierwszej PU¹¹.

2.3. Niewypłacalność dłużnika

Zgodnie z art. 10 PU sąd ogłasza upadłość dłużnika w sytuacji, gdy dłużnik stał się niewypłacalny. Definicję niewypłacalności ustawodawca precyzuje w art. 11 § 1 i 1a PU. Niewypłacalnością dłużnika będącego osobą fizyczną jest stan, w którym dłużnik nie ma możliwości dokonywania spłaty zaciągniętych i wymagalnych zobowiązań, w konsekwencji czego wierzyciel nie uzyskuje zwrotu swojej wierzytelności. Ustawodawca przyjmuje jednocześnie domniemanie, że dłużnik utracił zdolność wykonywania swoich wymagalnych zobowiązań pieniężnych w sytuacji, gdy opóźnienie w ich wykonywaniu przekracza trzy miesiące. Dłużnik staje się zatem, w potocznym tego słowa znaczeniu, bankrutem¹².

Niewypłacalność dłużnika stanowi zatem przesłankę pozytywną ogłoszenia upadłości przez osobę fizyczną nieprowadzącą działalności gospodarczej. Warto zauważyć, że instytucja upadłości konsumenckiej nie jest przewidziana dla osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej, które są wypłacalne i mają możliwości terminowej spłaty zaciągniętych zobowiązań pieniężnych¹³. Stosownie bowiem do art. 11 § 6 PU, sąd może oddalić wniosek dłużnika o ogłoszenie upadłości w sytuacji, w której brak jest zagrożenia utraty zdolności wykonywania wymagalnych zobowiązań dłużnika w niedługim czasie.

---

¹¹ A. Machowska, *Zmiany w prawie upadłościowym wprowadzone ustawą z 30.8.2019 r. – cz. 2*, MOP 2020, nr 6, Legalis

¹² M.S.B. Linde, *Słownik języka polskiego*, t. I, Lwów 1854, s. 55.

¹³ R. Adamus, *Prawo upadłościowe. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2019, Legalis – do art. 11 PU.

Określenie przesłanki niewypłacalności w kontekście osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej pozostało zatem w brzmieniu sprzed ostatniej nowelizacji z 30.08.2019 r.

2.4. Badanie przesłanek ogłoszenia upadłości

W stanie prawnym obowiązującym do 24.03.2020 r. sama niewypłacalność dłużnika nie była jedyną przesłanką ogłoszenia upadłości konsumenckiej. Wskazywał na to między innymi art. 491⁴ PU, uchylony z dniem 24.03.2020 r. Na jego podstawie sąd oddalał bowiem wniosek osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej o ogłoszenie upadłości, między innymi w przypadku, gdy osoba dłużnika przyczyniła się umyślnie lub na skutek rażącego niedbalstwa do swojej niewypłacalności, bądź do zwiększenia jej poziomu. Sądy upadłościowe były zatem zobligowane do badania sprawy dłużnika pod kątem występowania przesłanek zawartych w art. 491⁴ PU.

W obecnie obowiązującym stanie prawnym ustawodawca odszedł od wymogu badania przez sądy upadłościowe sprawy pod kątem występowania negatywnych przesłanek ogłoszenia upadłości na początkowym etapie postępowania. Wykreślenie art. 491⁴ PU doprowadziło do sytuacji, w której sąd upadłościowy, niezależnie od przyczyny niewypłacalności dłużnika, będzie zobligowany do ogłoszenia jego upadłości. Fakt ten nie jest jednak jednoznaczny z oddłużeniem czy nawet ustaleniem planu spłaty dłużnika. Ustawodawca nowelizacją z 30.08.2019 r. wprowadził bowiem do ustawy elementy podlegające ocenie przez sądy upadłościowe na późniejszym etapie postępowania, tj. już po ogłoszeniu już upadłości dłużnika¹⁴.

Warto zauważyć, że z dniem ogłoszenia upadłości majątek dłużnika staje się masą upadłości, służącą zaspokojeniu wierzycieli¹⁵. Stosownie do art. 491¹⁴ § 1 PU po upływie terminu do zgłaszania wierzytelności i przeprowadzeniu likwidacji majątku wchodzącego w skład masy upadłości, syndyk składa sądowi projekt planu spłaty wierzycieli z uzasadnieniem bądź informacją o występowaniu przesłanek zawartych w art. 491^{14a} ust. 1 lub art. 491¹⁶ ust. 1 lub 2a. W rezultacie zaistniałej zmiany sąd upadłościowy po ogłoszeniu upadłości dłużnika i przedstawieniu przez syndyka projektu planu spłaty wierzycieli zobligowany jest do badania przesłanek z art. 491^{14a} ust. 1 PU. Zgodnie bowiem ze wskazanym przepisem, sąd wyda postanowienie o: odmowie ustalenia planu spłaty,

---

¹⁴ A. Machowska, op. cit..

¹⁵ Artykuł 61 PU.

odmowie umorzenia zobowiązań upadłego dłużnika bez ustalania planu spłaty bądź odmowie warunkowego umorzenia zobowiązań upadłego bez ustalenia planu spłaty wierzycieli w sytuacji, w której:

1. upadły doprowadził do swojej niewypłacalności lub istotnie zwiększył jej stopień w sposób celowy, w szczególności przez trwonienie części składowych majątku oraz celowe nieregulowanie wymagalnych zobowiązań,
2. w okresie dziesięciu lat przed dniem zgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości w stosunku do upadłego prowadzono postępowanie upadłościowe, w którym umorzono całość lub część jego zobowiązań.

Dodać należy, że art. 491^{14a} ust. 1 PU przewiduje możliwość ustalenia planu spłaty wierzycieli, umorzenia zobowiązań upadłego bez ustalania planu spłaty bądź warunkowe umorzenie zobowiązań upadłego bez ustalenia planu spłaty wierzycieli również w przypadkach uzasadnionych względami słuszności, a także względami humanitaryzmu. Paragraf 3 przytaczanego artykułu stanowi natomiast, że wydanie przez sąd postanowienia o odmowie ustalenia planu spłaty wierzycieli jest równoznaczne z zakończeniem postępowania.

Przesłanki art. 491^{14a} ust. 1 PU nie mają zatem charakteru bezwzględnych. Ustawodawca stworzył bowiem furtkę umożliwiającą oddłużenie osoby fizycznej w sytuacjach obiektywnie życiowo trudnych, powołując się na względy słuszności i humanitaryzmu. Przesłanki przytaczanego przepisu, będące nieostryimi pojęciami, stanowią element oceny sądu upadłościowego za każdym razem, gdy dłużnik na nie się powoła¹⁶.

W art. 491¹⁵ ust. 1 pkt. 3 PU wskazuje się dodatkowo, że w „postanowieniu o ustaleniu planu spłaty wierzycieli sąd ustala, czy upadły doprowadził do swojej niewypłacalności lub istotnie zwiększył jej stopień umyślnie lub wskutek rażącego niedbalstwa”. Zauważyć należy, że wskazana przesłanka negatywna z art. 491^{14a} ust. 1 PU, do której odnosi się również art. 491¹⁵ ust. 1 pkt. 3 PU, jest praktycznie identyczna z przesłanką negatywną wykreślonego z nowelizacją z 30.08.2019 r. artykułu 491⁴ ust. 1. Jako umyślne i celowe działania dłużnika należy uznać czynności cechujące się zamiarem doprowadzenia do stanu niewypłacalności, bądź do pogłębienia tego stanu. Samo zaciągnięcie zobowiązania pieniężnego, które w konsekwencji będzie prowadziło do stanu niewypłacalności dłużnika bądź do pogłębienia tego stanu, nie oznacza zawinionego wywołania stanu niewypłacalności. Czynność dokonywana przez dłużnika, która mieściłaby się w negatywnej

---

¹⁶ P. Zimmerman, *Prawo upadłościowe. Prawo restrukturyzacyjne. Komentarz*. Wyd. 6, Warszawa 2020, Legalis – do art. 491^{14a} PU.

przesłance, powinna zatem charakteryzować się zamiarem i umyślnością. Czyn taki byłby zatem czynem zawinionym¹⁷.

Obok umyślnego działania, również rażące niedbalstwo - zachowania lekkomyślne, zaniedbania, krótkowzroczność bądź niedołożenie należytej staranności w sytuacji, w której dłużnik mógł przewidzieć konsekwencje swoich działań, mające charakter czynów nieumyślnych i zawinionych¹⁸ - podlega ocenie sądu, zgodnie z art. 491¹⁵ ust. 1 pkt. 3 PU.

Jako przykład rażącego niedbalstwa przytoczyć można tezę postanowienia Sądu Okręgowego z Częstochowy. W sprawie będącej przedmiotem rozstrzygnięcia Sąd oceniał winę dłużniczki, utrzymującej się z dochodów współmałżonka, w doprowadzeniu do stanu niewypłacalności. W uzasadnieniu orzeczenia stwierdza się, że „zaciąganie zobowiązań w tym samym czasie zarówno na rozwój działalności gospodarczej jak i remont domu świadczy o rażącym niedbalstwie dłużniczki, w sytuacji, gdy już w chwili zaciągania zobowiązań nie miała ona wystarczających środków finansowych ani oszczędności aby je spłacać, polegając wyłącznie na tym, że to mąż będzie spłacał te zobowiązania z prowadzonej przez siebie działalności gospodarczej, nie dopuszczając w ogóle możliwości, że ona również będzie zobowiązana do ich zapłaty”¹⁹.

Wystąpienie przesłanki negatywnej, sformułowanej w art. 491^{14a} ust. 1 PU, do której odnosi się również art. 491¹⁵ ust. 1 pkt 3 PU, jest więc kluczowe z punktu widzenia realnego oddłużenia upadłego dłużnika.

2.5. Realne oddłużenie upadłego

Warto zauważyć, że jak stanowi art. 491^{14a} ust. 2 PU, w przypadku wystąpienia negatywnych przesłanek art. 491^{14a} ust. 1 PU, fundusze masy upadłości, które zgromadzono w postępowaniu, będą przeznaczone na zaspokojenie wierzycieli upadłościowych zgodnie z postanowieniem sądu o ustaleniu planu spłaty wierzycieli. Przepis ten wywołuje ważny skutek. Powoduje bowiem, że w przypadku zaistnienia negatywnych przesłanek prowadzących między innymi do odmowy ustalenia planu spłaty wierzycieli, sąd dokona likwidacji masy upadłości poprzez jej rozdysponowanie w planie spłaty. W konsekwencji majątek dłużnika

---

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ W. Warkało, *Odpowiedzialność odszkodowawcza. Funkcje, rodzaje, granice*, Warszawa 1972, s. 298.

¹⁹ Postanowienie SO w Częstochowie z 19.12.2016 r., V Gz 217/16, Legalis.

przekształcony w masę upadłości zostanie zlikwidowany, przy jednoczesnym braku umorzenia zobowiązań upadłego²⁰.

Przyjęte przez ustawodawcę rozwiązanie jest, z punktu widzenia ochrony interesów bytowych dłużnika, wyjątkowo niekorzystne. Należy bowiem mieć na uwadze, że dłużnik, który złożył wniosek o ogłoszenie upadłości, aż do momentu wydania postanowienia przez sąd o: ewentualnym ustaleniu planu spłaty, umorzeniu zobowiązań upadłego dłużnika bez ustalania planu spłaty bądź warunkowym umorzeniu zobowiązań upadłego bez ustalenia planu spłaty wierzycieli, nie wie czy jego zobowiązania zostaną umorzone, ryzykując jednocześnie likwidacją własnego majątku.

W obecnie obowiązującym stanie prawnym, sąd może zatem umorzyć zobowiązania upadłego dłużnika bez ustalenia planu spłaty wierzycieli, jeśli osobista sytuacja upadłego w oczywisty sposób wskazuje, że jest on trwale niezdolny do dokonywania jakichkolwiek spłat w ramach planu spłaty wierzycieli, z zastrzeżeniami art. 491¹⁶ PU. Może również warunkowo umorzyć zobowiązania upadłego bez ustalania planu spłaty wierzycieli. W przypadku natomiast wykonania przez upadłego planu spłaty, sąd wydaje postanowienie o umorzeniu zobowiązań dłużnika powstałych przed dniem ogłoszenia upadłości i niewykonanych w wyniku wykonania planu spłaty wierzycieli. Następuje zatem realne oddłużenie upadłego²¹. Wyrazem realnego oddłużenia upadłego dłużnika jest również, jak wskazuje art. 59 ust. 2a ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym²², wykreślenie z rejestru dłużników niewypłacalnych wpisu dotyczącego osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej, wobec której sąd ogłosił upadłość, zaś zobowiązania upadłego dłużnika umorzone zostały prawomocnym orzeczeniem sądu²³.

Choć model likwidacyjny upadłości konsumenckiej, w którym masa upadłościowa przeznaczona jest na spłatę zobowiązań upadłego jest dominującym modelem postępowania, upadły dłużnik ma możliwość zawarcia układu z wierzycielami. Wprowadzony nowelizacją z 30.08.2019 r. tytuł VI ustawy – Prawo upadłościowe, określa zasady zawarcia układu z wierzycielami przez upadłego dłużnika. Możliwość zawarcia układu między upadłym a wierzycielami istniała również w stanie prawnym sprzed nowelizacji. Rozwiązanie to nie cieszyło się jednak dużym zainteresowaniem. W ostatnich latach liczba

²⁰A. Witosz w: A. Hrycaj, A. Jakubecki, A. Witosz, *Prawo restrukturyzacyjne i upadłościowe. System Prawa Handlowego*, Tom 6, Wyd. 2, Warszawa 2020 r., s. 1414, Legalis.

²¹R. Adamus, *Prawo upadłościowe...*, op.cit.

²²Ustawa z 20.08.1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 1500 ze zm.).

²³R. Adamus, *Nowa upadłość konsumencka. Poradnik praktyczny*, Warszawa 2015, s. 144.

zawartych przez dłużników układów z wierzycielami kształtowała się bowiem na poziomie błędu statystycznego²⁴.

3. Odpowiedzialność majątkowa małżonka upadłego dłużnika

3.1. Ustanie wspólności majątkowej i wątpliwości dotyczące stosowania art. 124 Prawa upadłościowego

Upadłość konsumencka jest ściśle związana z odpowiedzialnością majątkową osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej. Odnosi się również do odpowiedzialności majątkowej małżonków pozostających w ustroju ustawowej wspólności majątkowej. Każdy z małżonków może bowiem z osobna złożyć wniosek o ogłoszenie upadłości osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej.

Ogłoszenie upadłości przez sąd w stosunku do jednego z małżonków, jak stanowi artykuł 53 § 1 ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy²⁵, skutkuje powstaniem rozdzielności majątkowej z mocy prawa. Również na gruncie ustawy – Prawo upadłościowe, ogłoszenie upadłości przez osobę fizyczną nieprowadzącą działalności gospodarczej a pozostającą w ustroju ustawowej wspólności majątkowej powoduje powstanie rozdzielności majątkowej. Tym samym art. 124 § 1 PU koresponduje bezpośrednio z art. 53 § 1 k.r.o.

W razie upadłości jednego z małżonków majątek wspólny małżonków wchodzi do masy upadłościowej, zaś podział tego majątku, jak stanowi art. 124 § 1 PU, jest niedopuszczalny. Jest bowiem przeznaczony na uregulowanie należnych zobowiązań wobec wierzycieli.

Stosowanie w takiej sytuacji przepisów ustawy – Prawo upadłościowe, w tym art. 124 § 1 PU, nastrocza jednak wielu wątpliwości, co dotyczy zwłaszcza regulacji odnoszącej się do odpowiedzialności majątkowej majątkiem wspólnym małżonków za zobowiązania, za które odpowiedzialny jest tylko jeden z małżonków. Artykuł 41 § 2 k.r.o. uzależnia między innymi odpowiedzialność majątkiem wspólnym małżonków od zgody pierwszego małżonka na zaciągnięcie zobowiązania przez drugiego. Również art. 787 k.p.c.²⁶ odnosi się do zakresu odpowiedzialności majątkowej małżonków majątkiem wspólnym, uzależniając nadanie

---

²⁴ A. Machowska, op.cit.

²⁵ Ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn. Dz. U. z 2019 r. poz. 2086 ze zm.), dalej jako „k.r.o.”.

²⁶ Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz. U. z 2019 r. poz. 1460 ze zm.), dalej jako „k.p.c.”

tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności od wykazania, iż wierzytelność powstała w wyniku czynności prawnej, dokonanej za zgodą współmałżonka²⁷.

Uregulowana w artykule 124 § 1 PU kwestia odpowiedzialności majątkowej majątkiem wspólnym małżonków w sytuacji, gdy sąd ogłosi upadłość jednego z małżonków, stanowi wyraz niekonsekwencji ustawodawcy, budzący w literaturze wątpliwości co do zakresu odpowiedzialności majątkiem dorobkowym małżonków²⁸.

Sąd Najwyższy odniósł się do wyrażonych w piśmiennictwie wątpliwości w uchwale Składu Siedmiu Sędziów Izby Cywilnej z 16.12.2019 r., w której wskazano, że „z dniem ogłoszenia upadłości małżonka, nieprowadzącego działalności gospodarczej (art. 491¹ i nast. ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. - prawo upadłościowe, t. jedn.: Dz. U. z 2019 r. poz. 498 ze zm.), pozostającego w ustroju wspólności majątkowej, między małżonkami powstaje rozdzielność majątkowa, a majątek wspólny, którego podział nie jest dopuszczalny, wchodzi do masy upadłości”²⁹.

Przytoczona uchwała opiera się literalnie na art. 124 § 1 PU. Sąd Najwyższy ujednolicił, z perspektywy celu postępowania upadłościowego, sytuację konsumentów, byłych przedsiębiorców oraz osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą przyjmując zaspokojenie wierzycieli jako cel nadrzędny nad ewentualnym interesem małżonka upadłego dłużnika³⁰. Stanowisko Sądu stanowi wyraz wyrażonej w nowelizacji z 30.08.2019 r. zasady optymalizacji postępowania upadłościowego³¹. Sąd Najwyższy zrównał sytuację prawną małżonka osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej z małżonkiem przedsiębiorcy, kierując się przy tym w głównej mierze sprawnością postępowania a także możliwością jak najszerszego zaspokojenia się wierzycieli z masy upadłości³². W uzasadnieniu przytoczanej uchwały Sąd Najwyższy wskazuje także, że potencjalny podział majątku wspólnego małżonków, z których jeden z nich jest w trakcie postępowania upadłościowego, prowadziłyby do obniżenia zaspokojenia wierzycieli, ale również do znacznego utrudnienia i spowolnienia postępowania upadłościowego³³. „Ogłoszenie upadłości nie powoduje zatem *ipso iure* przeniesienia prawa własności składników

²⁷ C. Zalewski, *Skutki ogłoszenia upadłości konsumenckiej małżonków*, MoP 2015, nr 22, Legalis.

²⁸ M. Mamaj, *Upadłość konsumencka jednego z małżonków pociąga za sobą drugiego z nich*, N.IUS, 24.12.2019 r., Legalis

²⁹ Uchwała Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z 16.12.2019 r., sygn. III CZP 7/19, Legalis.

³⁰ Redakcja N.IUS, *Majątek wspólny upadłego konsumenta i jego małżonka wchodzi do masy upadłości*, 10.01.2020 r., Legalis.

³¹ Ibidem.

³² M. Mamaj, *Upadłość konsumencka* op. cit.,

³³ Redakcja N.IUS, *Majątek wspólny...*, op.cit.

majątkowych wchodzących do wspólności małżeńskiej na upadłego małżonka. Skutkiem ogłoszenia upadłości jednego z małżonków dla ustroju wspólności majątkowej jest to, że udziały małżonków w majątku wspólnym są równe, a ich zarząd poddany jest reżimowi przepisów Kodeksu cywilnego traktujących o współwłasności³⁴. Innymi słowy, „ogłoszenie upadłości osoby pozostającej w ustroju wspólności majątkowej małżeńskiej nie powoduje *ex lege* podziału majątku wspólnego i nabycia składników tego majątku przez upadłego”³⁵.

Regulacja art. 124 § 1 PU, dotycząca niedopuszczalności podziału majątku wspólnego małżonków pozostających w ustroju wspólności majątkowej, nie ma zastosowania między innymi do byłych małżonków, którzy rozwiedli się, nie dokonując podziału majątku wspólnego. Przesłankami zastosowania art. 124 § 1 PU są bowiem istnienie związku małżeńskiego oraz pozostawanie przez małżonków w ustroju wspólności majątkowej³⁶. Nie można zatem ustanowić rozdzielności majątkowej małżonków, powołując się na art. 124 § 1 PU w sytuacji, gdy rozdzielność majątkowa już zaistniała wcześniej³⁷.

Małżeńska wspólność majątkowa może zostać zniesiona w czasie trwania małżeństwa. Dotyczy to zarówno ustawowej, jak i umownej małżeńskiej wspólności majątkowej. Przyczynami tego stanu rzeczy mogą być, obok ogłoszenia upadłości przez jedno z małżonków, między innymi: umowa majątkowa zawarta między małżonkami ustanawiająca rozdzielność majątkową, ustanowienie rozdzielności majątkowej przez sąd, jak również ubezwłasnowolnienie któregoś z małżonków. Małżeńska wspólność majątkowa ustaje również, jak już zostało nadmienione, z chwilą rozwiązania małżeństwa – podstawowego stosunku prawnego, względem współwłasności łącznej, tj. w sytuacji śmierci jednego z małżonków, uznania współmałżonka za zmarłego, rozwodu oraz separacji³⁸.

Konsekwencją zaistnienia rozdzielności majątkowej małżonków jest zmiana ustroju majątkowego. Ustrój małżeńskiej wspólności majątkowej zastępowany jest ustrojem rozdzielności majątkowej, w którym nie występuje majątek wspólny. Fakt ten zasadniczo wpływa na odpowiedzialność majątkową za zaciągnięte zobowiązania. Na gruncie art. 124 § 1 PU brak majątku wspólnego powoduje, że nie „poszerzy” on masy upadłości. Wierzyciele nie będą mogli zatem zgłosić roszczenia do tych elementów majątkowych, które wcześniej

---

³⁴ Wyrok WSA w Lublinie z 12.05.2011 r., II SA/Lu 712/10, Legalis.

³⁵ Postanowienie SN - Izba Cywilna z 30.10.2008 r., II CSK 242/08, Legalis.

³⁶ Postanowienie SN - Izba Cywilna z 9.11.2018 r., V CSK 615/17, Legalis; Postanowienie SO w Jeleniej Górze z 5.09.2017 r., II Cz 612/17, Legalis.

³⁷S. Gurgul, *Małżeńskie ustroje majątkowe a ogłoszenie upadłości lub otwarcie postępowania restrukturyzacyjnego w stosunku do jednego z małżonków*, MoP 2016, nr 23, Legalis.

³⁸ E. Skowrońska-Bocian, *Rozliczenia majątkowe małżonków w stosunkach wzajemnych i wobec osób trzecich*, wyd. 6, Warszawa 2013, s. 157.

wchodziły do majątku wspólnego małżonków a stanowiły niewydzielony udział małżonka upadłego dłużnika.

3.2. Ustanowienie rozdzielnosci majątkowej a złożenie wniosku o ogłoszenie upadłości

Art. 124 § 1 PU należy rozpatrywać w kontekście całej ustawy, która reguluje przeprowadzenie postępowania upadłościowego osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej. Nie można pominąć pewnych ograniczeń, wynikających między innymi z art. 125 § 1 i 3 PU. Artykuł 125 § 1 PU stanowi, że ustanowienie rozdzielnosci majątkowej przez sąd w ciągu roku przed dniem złożenia wniosku dłużnika o ogłoszenie upadłości osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej jest w stosunku do masy upadłości bezskuteczne. Pozew o ustanowienie rozdzielnosci majątkowej powinien być wedle przytoczonej regulacji złożony co najmniej na dwa lata przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości. Tylko wówczas ustanowienie rozdzielnosci majątkowej małżonków będzie skuteczne w stosunku do masy upadłości³⁹.

Pozew o ustanowienie rozdzielnosci majątkowej, zgodnie z art. 52 § 1 i 1a k.r.o., może być wniesiony z ważnych powodów przez każdego z małżonków, jak również przez wierzyciela jednego z małżonków, jeżeli wierzyciel uprawdopodobni, iż zaspokojenie wierzytelności stwierdzonej tytułem wykonawczym nie może się obejść bez podziału majątku wspólnego małżonków.

Uzupełnieniem tej regulacji jest art. 125 § 3 PU, który odnosi się do sytuacji, w których rozdzielnosc majątkowa powstała z mocy prawa, tj. rozwodu, separacji lub ubezwłasnowolnienia jednego z małżonków. W przypadku, gdy rozdzielnosc majątkowa powstała z mocy prawa, w ciągu roku przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej, ustanie wspólności majątkowej jest bezskuteczne w stosunku do masy upadłości. Jedynie w sytuacji, gdy pozew rozwodowy, wniosek o ustanowienie separacji bądź o ubezwłasnowolnienie, został złożony co najmniej na dwa lata przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości, ustanowiona rozdzielnosc majątkowa wywiera skutek prawny.

W zdaniu drugim art. 125 § 3 PU ustawodawca odniósł się dodatkowo do sytuacji małżonka upadłego oraz rozwiedzionego małżonka upadłego wskazując, że w drodze powództwa bądź zarzutu, mogą oni żądać uznania rozdzielnosci majątkowej za skuteczną

---

³⁹ E. Kosior, *(Bez)skuteczność przekształcenia małżeńskiego ustroju majątkowego*, „Palestra” Pismo Adwokatury Polskiej 2011, nr 7-8, s. 43 i n.

w stosunku do masy upadłości, pod warunkiem zaistnienia dwóch przesłanek. Małżonek upadłego powinien wykazać, że w chwili powstania rozdzielności majątkowej nie miał wiedzy na temat istnienia podstawy do ogłoszenia upadłości przez drugiego małżonka, jak również ustanowiona rozdzielność majątkowa nie doprowadziła w konsekwencji do pokrzywdzenia wierzycieli. Nadmienić należy również, że sąd ma możliwość zabezpieczenia powództwa poprzez ustanowienie zakazu zbywania lub obciążenia mienia stanowiącego majątek wspólny małżonków.

Przytaczane art. 125 § 3 PU zdanie drugie zostało dodane do ustawy nowelizacją z 30.08.2019 r. Ustawodawca odniósł się tu bezpośrednio do odpowiedzialności majątkiem wspólnym małżonków, mając na uwadze ochronę praw małżonka upadłego bądź rozwiedzionego małżonka upadłego. Spełnienie przesłanek art. 125 § 3 PU stało się przedmiotem oceny sądu upadłościowego. Należy jednak zauważyć, że brzmienie tego przepisu może skutkować praktycznymi trudnościami ze skutecznym wykazaniem przez małżonka braku wiedzy dotyczącej podstawy ogłoszenia upadłości współmałżonka. Wątpliwości może również budzić ewentualna ocena wiarygodności oświadczenia małżonka dłużnika⁴⁰. Często bowiem dochodzi do sytuacji, w których podstawą ustanowienia rozdzielności majątkowej małżonków jest niegospodarność powiązana z nieodpowiedzialnością finansową jednego z małżonków, która może być podstawą sądowego ustanowienia rozdzielności majątkowej na podstawie art. 52 § 1 k.r.o., jak również przyczyną samego rozvodu. W rozważanej sytuacji ocena przesłanek art. 125 § 3 PU przez sąd upadłościowy jest szczególnie istotna.

Również druga przesłanka odnosząca się do braku pokrzywdzenia wierzycieli na skutek ustanowienia rozdzielności majątkowej, jak wykazał Sąd Najwyższy w opinii projektu nowelizacji ustawy prawo upadłościowe, jest niespójna. Ustanowienie rozdzielności majątkowej małżonków prowadzi bowiem w każdym przypadku do potencjalnego uszczuplenia masy majątkowej, z której potencjalny wierzyciel mógłby się zaspokoić, co w sposób oczywisty pogarsza sytuację wierzycieli⁴¹. Wydaje się jednak, że omawiana zmiana jest zabiegiem pozytywnym, który umożliwia małżonkowi upadłego bądź

---

⁴⁰ G. Kamiński, *Obrona małżonka przed zaliczeniem majątku do masy upadłości w nowelizacji Prawa upadłościowego*, N.IUS, 11.04.2019, Legalis.

⁴¹ Uwaga nr 38 zgłoszona przez Sąd Najwyższy do projektu ustawy o zmianie ustawy - Prawo upadłościowe oraz niektórych innych ustaw (UD 357) z 6.03.2019 r. Zob. <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=3480> (dostęp 28.04.2020 r.).

rozwiedzionemu małżonkowi upadłego, uznanie przez sąd rozdzielności majątkowej za skuteczną względem masy upadłości⁴².

Przytaczany przykład rozwiedzionych małżonków, którzy nie podzielili majątku wspólnego aż do chwili, gdy jedno z nich postanowiło złożyć wniosek o ogłoszenie upadłości, należy rozpatrywać przez pryzmat przytaczanych regulacji, w szczególności art. 125 § 1 i 3 PU i stosować go odpowiednio. Warto również dodać, że jak stanowi art. 125 § 2 PU, ustanowienie rozdzielności majątkowej z datą wsteczną w sytuacji, gdy do ogłoszenia upadłości już doszło, jest zabronione, co należy traktować jako rozwinięcie regulacji art. 124 § 1 PU.

W sytuacji, gdy osoba fizyczna, wobec której postępowanie upadłościowe jest w toku, postanowi zawrzeć związek małżeński, możliwe jest ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami⁴³. Ogłoszenie upadłości jednego z małżonków, i ustanowienie tym samym rozdzielności majątkowej między małżonkami, wywiera skutek *ex nunc*. Ustanowienie przez sąd rozdzielności majątkowej, przymusowego ustroju majątkowego, uniemożliwia jednocześnie, ze względu na prawny charakter przymusowego ustroju majątkowego tj. jego obligatoryjność, dokonanie poprzez czynność prawną późniejszych zmian majątkowych przez małżonków⁴⁴.

3.3. Dochodzenie w postępowaniu upadłościowym należności z tytułu udziału w majątku wspólnym

Niedokonanie podziału majątku wspólnego między małżonków nie oznacza braku możliwości dochodzenia wierzytelności z części majątku wspólnego przez małżonka nieupadłego. Jak wskazuje bowiem art. 124 ust. 3 PU, współmałżonek upadłego posiada możliwość dochodzenia w postępowaniu upadłościowym należności z tytułu udziału w majątku wspólnym. W tym celu małżonek upadłego powinien zgłosić swą wierzytelność sędziemu komisarzowi i może wystąpić ze swoją wierzytelnością określoną pieniądze do masy upadłościowej. Wierzytelność współmałżonka niebędącego małżonkiem w upadłości, powinna odpowiadać wartości udziału w majątku wspólnym⁴⁵.

Również współmałżonek niebędący małżonkiem w upadłości a pozostający przed ustanowieniem rozdzielności majątkowej przez sąd w umownym ustroju rozdzielności

---

⁴² G. Kamiński, *Obrona małżonka...*, op. cit.

⁴³ J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2005, s. 186 i n.

⁴⁴ J. Ignatowicz, M. Nazar, op. cit., s. 19.

⁴⁵ A. Jakubecki, F. Zedler, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz.*, wyd. 3, LEX/el 2011, do art. 124 – 126.

majątkowej z wyrównaniem dorobków, może wysunąć swe roszczenie z tytułu wyrównania dorobku. Artykuł 116 PU wskazuje, iż roszczenie to może być uwzględnione tylko wówczas, gdy umowa majątkowa małżeńska była zawarta co najmniej dwa lata przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości. Należy zatem mieć na uwadze termin zawarcia majątkowej umowy małżeńskiej⁴⁶. Odnosi się do niego art. 126 PU. Przepis ten uzależnia skuteczność ustanowienia rozdzielnosci majątkowej małżonków umową majątkową od terminu jej zawarcia. Czynność prawna jest skuteczna w stosunku do masy upadłości tylko wówczas, gdy została przeprowadzona co najmniej na dwa lata przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości. Zaznaczyć należy, iż powyższy artykuł ma zastosowanie również w przypadku umów majątkowych ograniczających wspólność majątkową⁴⁷.

Uwagę należy zwrócić również na odpowiedzialność majątkową małżonka upadłego dłużnika w sytuacji, w której upadły małżonek prowadził przedsiębiorstwo. Artykuł 124 § 4 PU ustanawia domniemanie, że majątek wspólny powstały w okresie prowadzenia przez upadłego małżonka przedsiębiorstwa, został nabyty ze środków uzyskanych z prowadzonego przedsiębiorstwa. Z uwagi na fakt wejścia majątku wspólnego małżonków do masy upadłościowej, wyżej przytoczony przepis jest ważny w szczególności w kontekście dochodzenia przez małżonka upadłego dłużnika wierzytelności, wynikającej z udziału w majątku wspólnym. Małżonek dłużnika upadłego, aby skutecznie dochodzić swojej wierzytelności, powinien obalić domniemanie z art. 124 § 4 PU. Jedynie w ten sposób może doprowadzić do ograniczenia odpowiedzialności majątkowej małżonka upadłego dłużnika swym udziałem w majątku wspólnym⁴⁸.

Artykuł 124 § 4 PU przyznaje prymat interesom wierzycieli przedsiębiorcy. Wierzytelność małżonka upadłego dłużnika nie została bowiem ujęta w art. 124 § 4 PU. Odbywa się to często bezpośrednim kosztem interesu bytowego małżonka upadłego dłużnika oraz jego rodziny. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazuje się, że „przedsiębiorca ma bowiem podwyższony miernik staranności i dla ochrony majątku swojego współmałżonka powinien odpowiednio wcześniej zawrzeć umowę ustanawiającą rozdzielnosc majątkową”⁴⁹. Choć upadłość konsumencka, jak zostało nadmienione wcześniej, dotyczy osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej, brak ujęcia wierzytelności małżonka upadłego

---

⁴⁶ A. Jakubecki, F. Zedler, op. cit., art. 124 – 126.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ B. Jelonek-Jarco, *Uwagi o pozwaniu dłużnika i jego małżonka oraz sytuacji wierzyciela dłużnika pozostającego w związku małżeńskim*, *Transformacje prawa prywatnego* 4/2013, s. 22 – 23.

⁴⁹ Postanowienie SN-Izba Cywilna z 15.11.2018 r., III CZP 59/18, Legalis.

dłużnika w art. 124 § 4 PU dowodzi, że nadrzędnym celem postępowania upadłościowego przedsiębiorcy jest zaspokojenie i ochrona wierzycieli upadłego.

Artykuł 124 ust. 5 PU dokonuje jednak pewnego wyłączenia z masy upadłościowej. Przedmioty służące upadłemu małżonkowi do prowadzenia działalności gospodarczej czy też zawodowej, nie wchodzi, stosownie do wskazanego artykułu, do masy upadłościowej choćby były objęte majątkową wspólnością małżeńską. Wyjątek stanowią przedmioty nabyte do majątku wspólnego w okresie dwóch lat przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości.

Zauważyć warto, iż współmałżonek małżonka upadłego nie może wystąpić z roszczeniem o podział majątku wspólnego w celu dochodzenia swojego udziału w majątku wspólnym. Nie może również rozporządzać majątkiem wspólnym, który stał się, wraz z ogłoszeniem upadłości małżonka, masą upadłościową. Regulacje kodeksu cywilnego, dotyczące zarządu rzeczą wspólną (art. 200 – 209 k.c.), są bowiem przez ustawę - Prawo upadłościowe wyłączone z zastosowania. Można zatem stwierdzić, iż współmałżonek upadłego małżonka również ponosi odpowiedzialność majątkową za długi upadłego małżonka swoim udziałem w majątku wspólnym. Jediną ochroną, jaką dysponuje jest możliwość skierowania wierzytelności pieniężnej o wartości udziału w majątku wspólnym do masy upadłości.

Wierzytelność małżonka upadłego dłużnika ma, według czołowych przedstawicieli doktryny, charakter regresowy⁵⁰. Ponadto wierzytelność współmałżonka upadłego jest tzw. „wierzytelnością upadłościową”⁵¹, tj. wierzytelnością powstałą przed ogłoszeniem upadłości przeciw upadłemu małżonkowi, pomimo faktu, że dopiero ogłoszenie upadłości powoduje jej wymagalność. Tym samym wierzytelność współmałżonka upadłego, zgodnie z art. 124 ust. 3 PU, może podlegać zgłoszeniu sędziemu-komisarzowi. Natomiast „wierzytelności w stosunku do masy upadłościowej”, powstałe już po ogłoszeniu upadłości a wynikające z działalności syndyka, nie podlegają zgłoszeniu⁵².

Zgodnie z ustawą - Prawo upadłościowe wierzyciele mogą zostać zaspokojeni poprzez podział funduszy masy upadłości, proporcjonalnie do wielkości należnych im wierzytelności. Zasada proporcjonalności jest stosowana równolegle z zasadą uprzywilejowania, zwaną również zasadą pierwszeństwa. Wierzytelności ujęte przez przepisy w kategoriach

---

⁵⁰ M.in. M. Uliasz, *Nowe Prawo upadłościowe i naprawcze. Wpływ ogłoszenia upadłości na stosunki majątkowe małżeńskie upadłego*, MoP 2003, nr 11, s. 493.

⁵¹ A. Jakubecki, F. Zedler, op. cit., art. 124 – 126.

⁵² P. Janda, *Sposoby zaspokajania roszczeń w postępowaniu upadłościowym obejmującym likwidację majątku upadłego*, Kraków 2007, s. 25 i n.

uprzywilejowanych będą zaspokajane w pierwszej kolejności przed innymi wierzytelnościami z innych kategorii. Równolegle, w przypadku niemożności pokrycia wszystkich wierzytelności z danej kategorii, stosowana jest zasada proporcjonalności zaspokajania wierzycieli⁵³. Stosowanie wspomnianych zasad ma na celu zaspokojenie wierzycieli z danej kategorii w sposób najbardziej akceptowalny, biorąc pod uwagę zasady społecznej sprawiedliwości.

Wierzytelność małżonka upadłego dłużnika zaspokajana jest w postępowaniu upadłościowym na zasadach unormowanych w obowiązującej ustawie - Prawo upadłościowe. Do dnia 1.01.2016 r. tj. do momentu wejścia w życie nowelizacji ustawy z 15.05.2015 r., zaspokojenie wierzytelności małżonka upadłego dłużnika odbywało się przez podział funduszy masy upadłości w czwartej kategorii⁵⁴. W poprzednio obowiązującym stanie prawnym, czwarta kategoria, była kategorią podstawową w stosunku do kategorii pierwszej, drugiej i trzeciej, które to kategorie były przez ustawodawcę zaliczone jako kategorie uprzywilejowane. Innymi słowy wierzytelności zaliczone przez ustawodawcę do kategorii czwartej, były zaspokajane dopiero po zaspokojeniu wierzytelności z kategorii uprzywilejowanych⁵⁵. Obecnie art. 342 ust. 1 pkt. 2 PU wskazuje, że zaspokojenie wierzytelności małżonka upadłego dłużnika odbywa się w drugiej kategorii. Druga kategoria wierzytelności stała się kategorią podstawową w stosunku do kategorii pierwszej, uprzywilejowanej oraz kategorii trzeciej i czwartej, które to kategorie mają obecnie charakter podporządkowanych względem pozostałych⁵⁶.

Ustawodawca zrównał pozycję wierzytelności małżonka upadłego dłużnika z innymi wierzytelnościami, które nie zostały ujęte między innymi w kategorii pierwszej należności zaspokajanych z funduszu masy upadłościowej, jak również z należnościami, do których odnoszą się art. 343 i 344 PU. Przyporządkowanie wierzytelności małżonka upadłego dłużnika do kategorii drugiej należności zaspokajanych z funduszu masy upadłościowej stwarza niebezpieczeństwo niezaspokojenia wierzytelności małżonka upadłego dłużnika. Jako pierwsze bowiem zaspokajane będą należności wskazane w art. 343 oraz 344 PU. Dopiero w następnej kolejności te wskazane w art. 342, uporządkowane w kategorię należności, które zaspokajane miałyby być z funduszu masy upadłościowej. Przyjąć zatem należy, że zgodnie z art. 343 ust. 1, z masy upadłości, jako pierwsze zaspokajane będą koszty postępowania

---

⁵³ P. Kuglarz w: I. Heropolitańska, A. Tułodziecka, K. Hryćków-Mycka, *Komentarz do wybranych przepisów Prawa upadłościowego* [w:] I. Heropolitańska, A. Tułodziecka, K. Hryćków-Mycka, P. Kuglarz, *Ustawa o księgach wieczystych i hipotece oraz przepisy związane. Komentarz*. Wyd. 4, Warszawa 2019, Legalis – do art. 342 PU

⁵⁴ M. Uliasz, *Nowe Prawo...*, op.cit., s. 493, E. Kosior, *Sytuacja prawna małżonka konsumenta w toku postępowania upadłościowego*, Białostockie Studia Prawnicze, 2010, z. 7, s. 357.

⁵⁵ P. Zimmerman, *Prawo upadłościowe...*, op.cit., - do art. 342 PU.

⁵⁶ Ibidem.

upadłościowego, jeżeli natomiast substrat majątkowy masy upadłościowej jest wystarczający, zaspokajane będą również inne zobowiązania masy upadłościowej, o których mowa w art. 230 ust. 2 PU.

Jak wskazuje natomiast art. 343 ust. 2 PU, zobowiązania alimentacyjne, które obciążają upadłego a przypadają za okres po ogłoszeniu upadłości, syndyk zaspokaja zgodnie z art. 343 ust. 1 PU, w terminach ich płatności, do dnia sporządzenia ostatecznego planu podziału, każdorazowo dla każdego uprawnionego w kwocie nie wyższej, niż minimalne wynagrodzenie za pracę. Pozostała część tych należności nie podlega zaspokojeniu z masy upadłości.

Dopiero po spełnieniu hipotez art. 343 oraz 344 PU nastąpić może podział masy upadłościowej na należności z pierwszej kategorii, które zostały wymienione w art. 342 ust. 1 pkt. 1 PU, mianowicie: „przypadające za czas przed ogłoszeniem upadłości należności ze stosunku pracy, z wyjątkiem roszczeń z tytułu wynagrodzenia reprezentanta upadłego lub wynagrodzenia osoby wykonującej czynności związane z zarządem lub nadzorem nad przedsiębiorstwem upadłego, należności rolników z tytułu umów o dostarczenie produktów z własnego gospodarstwa rolnego, należności alimentacyjne oraz renty z tytułu odszkodowania za wywołanie choroby, niezdolności do pracy, kalectwa lub śmierci i renty z tytułu zamiany uprawnień objętych treścią prawa dożywocia na dożywotnią rentę, przypadające za trzy ostatnie lata przed ogłoszeniem upadłości należności z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne w rozumieniu ustawy z 13.10.1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. z 2019 r. poz. 300 i 303) oraz należności powstałe w postępowaniu restrukturyzacyjnym z czynności zarządcy albo należności powstałe z czynności dłużnika dokonanych po otwarciu postępowania restrukturyzacyjnego niewymagających zezwolenia rady wierzycieli albo zgody nadzorcy sądowego lub dokonanych za zezwoleniem rady wierzycieli albo zgodą nadzorcy sądowego, jeżeli upadłość ogłoszono w wyniku rozpoznania uproszczonego wniosku o ogłoszenie upadłości jak również należności z tytułu kredytu, pożyczki, obligacji, gwarancji lub akredytyw lub innego finansowania przewidzianego układem przyjętym w postępowaniu restrukturyzacyjnym i udzielonego w związku z wykonaniem takiego układu, jeżeli upadłość ogłoszono w wyniku rozpoznania wniosku o ogłoszenie upadłości złożonego nie później niż trzy miesiące po prawomocnym uchynieniu układu”. Dopiero kategoria druga należności zaspokajanych z funduszu masy upadłościowej, jak wskazuje art. 342 ust. 1 pkt. 2 PU, obejmuje inne należności, które nie podlegają zaspokojeniu w innych kategoriach, w szczególności podatki oraz daniny publiczne, jak również należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne. Kluczowym zwrotem

w przytaczanym przepisie jest „inne należności, które nie podlegają zaspokojeniu w innych kategoriach”, do których zaliczyć należy wszystkie należności, które nie zostały ujęte w pozostałych kategoriach należności zaspokajanych z funduszków masy upadłości.

Zauważyć należy również, że art. 342 ust. 1 pkt. 2 PU spowodował zrównanie zasad zaspokajania wierzytelności nieujętych w innych kategoriach, w tym „zwykłych wierzytelności” z wierzytelnościami publicznoprawnymi⁵⁷. Ponadto, jak wskazuje art. 344 ust 2 PU w przypadku, gdy substrat masy upadłościowej jest niewystarczający do zaspokojenia wszystkich wierzytelności, należności dalszej kategorii zaspokajają się dopiero po zaspokojeniu w całości należności poprzedzającej kategorii, jeżeli zaś suma przeznaczona do podziału nie wystarcza na zaspokojenie w całości wszystkich należności tej samej kategorii, należności te zaspokajają się stosunkowo do wysokości każdej z nich.

Podział funduszy uzyskanych z masy upadłościowej pomiędzy określone przez ustawę kategorie należności nie ujmuje zatem w sposób należyty wierzytelności małżonka upadłego dłużnika, do którego ustawodawca nie odniósł się nawet w sposób bezpośredni. Pozycja wierzycieli upadłościowych jest więc uprzywilejowana, mogą oni bowiem zaspokoić swoje roszczenia również z majątku wspólnego małżonków. Taka sytuacja budzi poważne wątpliwości w kontekście wpływu na sytuację ewentualnych wierzycieli małżonka upadłego dłużnika.

Zmiany w stosunkach majątkowych małżonków wpływają na sytuację wierzycieli. Wierzyciele małżonka upadłego dłużnika doznają pogorszenia swojej sytuacji w przypadku dochodzenia wierzytelności. Wierzyciele małżonka upadłego dłużnika mogą bowiem jedynie skierować swe roszczenia do majątku osobistego tego współmałżonka oraz do wierzytelności uzyskanych z tytułu udziału w majątku wspólnym⁵⁸. Dodać należy, iż wierzyciele małżonka upadłego dłużnika, ze względu na fakt, iż nie są wierzycielami upadłego, nie mogą brać udziału w postępowaniu upadłościowym⁵⁹. W doktrynie panują jednak podzielone zdania co do powyższego⁶⁰.

4. Podsumowanie

---

⁵⁷S. Gurgul, *Prawo upadłościowe* [w:] S. Gurgul, *Prawo upadłościowe. Prawo restrukturyzacyjne. Komentarz*. Wyd. 12, Warszawa 2020, Legalis – do art. 342 PU.

⁵⁸B. Jelonek-Jarco, op. cit., s. 22 – 23.

⁵⁹A. Jakubecki, F. Zedler, op. cit., art. 124 – 126.

⁶⁰Zob. np. M. Jasińska, *Komentarz do wybranych przepisów Prawa upadłościowego* [w:] M. Jasińska, *Skarga pauliańska. Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika. Komentarz do art. 527–534 KC i przepisów powiązanych (KRO, PrUpN, KPC, KK)*. Wyd. 3, Warszawa 2018, Legalis – do art. 124 PU.

Uzależnienie ustalenia planu spłaty, umorzenia zobowiązań upadłego dłużnika bez ustalania planu spłaty bądź warunkowego umorzeniu zobowiązań upadłego bez ustalenia planu spłaty wierzycieli od przesłanek wyrażonych w art. 491^{14a} ust. 1 PU, do której odnosi się również art. 491¹⁵ ust. 1 pkt. 3 PU, doprowadziło do sytuacji, w której dłużnik ponosi ryzyko likwidacji własnego majątku bez ewentualnego osiągnięcia celu postępowania jakim jest realne oddłużenie upadłego. Regulacja ta wiąże się z dużą niepewnością co do osiągnięcia celu postępowania, jakim jest bez wątpienia oddłużenie upadłego. Dodatkowo należy zwrócić uwagę, że trudna sytuacja upadłego wiąże się również z potencjalną, równie trudną sytuacją małżonka upadłego. Wspomnieć wystarczy, że majątek wspólny małżonków zasila masę upadłości. Przyjęte przez ustawodawcę unormowanie nie może zostać ocenione pozytywnie. Wydaje się bowiem, że ocena zaistnienia przesłanek art. 491^{14a} PU powinna następować na początkowym etapie postępowania, tak jak miało to miejsce w stanie prawnym sprzed nowelizacji z 30.08.2019 r.

Pozytywnie natomiast należy ocenić brzmienie art. 491^{14a} PU w części odnoszącej się do zastosowania zasad humanitaryzmu i ogólnych zasad społecznych i słuszności w kontekście oddłużenia upadłego. Daje ono bowiem szansę na realne oddłużenie upadłego w sytuacjach życiowo trudnych.

Brak podziału majątku wspólnego między małżonków i przekształcenie go w masę upadłościową, jak stanowi art. 124 § 1 PU, budzi kolejne kontrowersje. Naraża bowiem małżonka upadłego dłużnika na nieuzasadnioną odpowiedzialność majątkową majątkiem wspólnym. Przepisy prawa upadłościowego przewidują oczywiście możliwość skierowania wierzytelności przez małżonka upadłego dłużnika do masy upadłości. Czynią to jednak dopiero w drugiej kategorii należności umieszczając wierzytelność małżonka upadłego dłużnika za innymi, uprzywilejowanymi, wierzytelnościami. W konsekwencji, małżonek upadłego dłużnika będzie miał problem z uzyskaniem swojej wierzytelności z masy upadłości. Pogorszeniu zatem ulega również pozycja wierzycieli małżonka upadłego dłużnika, którzy nie będą mogli zaspokoić swoich roszczeń z ewentualnego majątku wspólnego.

W ocenie Autora postępowanie dotyczące upadłości osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej, pozostającej w ustawowej wspólności majątkowej, powinno być nakierowane także na ochronę rodziny i jej interesów bytowych. Zasadny wydaje się więc postulat wyodrębnienia wierzytelności małżonka upadłego dłużnika w sposób literalny przez ustawodawcę i zakwalifikowanie wskazanej wierzytelności jako wierzytelności uprzywilejowanej. Brak takiej regulacji jest niekonsekwencją ustawodawcy, który z jednej strony umieszcza należności alimentacyjne w pierwszej, uprzywilejowanej kategorii

wierzytelności, z drugiej zaś strony nie traktuje wierzytelności małżonka upadłego dłużnika z nienależytą dbałością. Stosowanie zasady optymalizacji postępowania, wyrażonej przez ustawodawcę w art. 2 § 2 PU, nie powinno odbywać się kosztem życiowo ważnych, bytowych interesów rodziny, w tym małżonka upadłego dłużnika.

Omówione regulacje ustawy - Prawa upadłościowego są niespójne z zasadami odpowiedzialności majątkowej małżonków określonymi w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym zwłaszcza w zakresie ochrony bytowych interesów rodziny. Analizowane rozwiązania cechuje braki jednoznaczności i stwarzają one zagrożenie dla egzystencji materialnej rodziny, przez co należy poddać je krytyce.

Summary

Financial liability of the spouses in the event of personal bankruptcy

The purpose of this article is to present the issue of financial liability of the spouses in the event of one of them going into personal bankruptcy. The article analyses the situation of the bankrupt debtor's spouse. The legal (material and legal) situation of the creditor in the context of the assertion of a claim against the bankrupt debtor who is a spouse will also be subject to assessment. The paper will enable to answer the question whether, in the event of the liquidation of joint property of the spouses, property protection of the bankrupt debtor's spouse is sufficient and whether the family's livelihood interests are sufficiently protected under current bankruptcy law.

Przemysław Olszewski

Aplikant adwokacki, absolwent prawa Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (2015 r.), absolwent SGGW w Warszawie (2010 r.), od 2014 roku aktywny działacz fundacji prawnej świadczącej pomoc prawną osobą potrzebującym – Fundacji Academia Iuris. Do kręgu zainteresowań naukowych autora zaliczają się głównie tematy związane ze sprawami majątkowymi. Obecnie pracownik jednej z warszawskich kancelarii.